

Η ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΗ ΗΠΕΙΡΟΣ

Β'

ὑπό

ΑΔ. ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ

Υ π δ

ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ

Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Οὐδεμία ἄλλη ἴσως ἑλληνικὴ χώρα εἶναι ὀλιγώτερον γνωστὴ εἰς τὴν ἱστορίαν ἀπὸ τὴν Ἑπειρον κατὰ τὴν μεσαιωνικὴν ἱστορικὴν περίοδον. Ἰδίως μάλιστα κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ μεσαίωonos, ἀπὸ τὸν Δ' ἕως τὸν Γ' αἰῶνα, ὅτε ἀρχίζουν αἱ ἀπὸ τῆς Δύσεως ἐπιδρομαί, αἱ πηγαὶ περὶ τῆς ἱστορίας τῆς Ἑπείρου εἶναι ἀπελπιστικῶς πενιχραί.

Ἡ πενιχρότης αὕτη τῶν περὶ τῆς Ἑπείρου ἱστορικῶν εἰδήσεων ὀφείλεται εἰς τὸ γεγονός, ὅτι ἡ χώρα ἔμεινε παρὰμερα ἀπὸ τὰ μεγάλα ἑξωτερικὰ συμβάντα τοῦ ἀνατολικοῦ μεσαίωonos, κειμένη μακρὰν τῶν μεγάλων ὁδῶν τῆς ἐπιδρομῆς τῶν λαῶν. Κατὰ τὴν παλαιὰν δὲ βυζαντινὴν ἐποχὴν ἡ ἑλληνικὴ ἱστορία συνδέεται στενῶς καὶ ἀποκλειστικῶς σχεδὸν μὲ τὴν Ἀνατολήν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἡ Ἑπειρος εἶναι ἀπομακρυσμένη. Μόνον ὅτε ἤρχισαν οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως ν' ἀποβλέπουν πρὸς τὴν Ἀνατολήν, ὅτε ἤρχισαν αἱ ἐπιδρομαὶ αὐτῶν ἀπὸ τὸν Γ' αἰῶνα, ἀπὸ τότε ἀρχίζει ἡ Ἑπειρος νὰ ζωογονῆται ἱστορικῶς. Εἰσέρχεται δὲ θορυβωδῶς σχεδὸν εἰς τὴν ἱστορικὴν σκηνὴν ἰδίως ἀπὸ τὸν ΙΒ' αἰῶνα, ὅτε κατέστη τὸ ἔδαφος ἐνὸς μεγάλου ἑλληνικοῦ κράτους, τὸ ὁποῖον εἶναι γνωστὸν ὡς τὸ δεσποτᾶτον τῆς Ἑπείρου.

Οὕτως ἡ μεσαιωνικὴ ἱστορία τῆς Ἑπείρου δύναται νὰ διαιρεθῆ εἰς τρεῖς περιόδους: 1ον) εἰς τὴν ὅλως ἄγονον ἱστορικὴν περίοδον τῶν πρώτων χρόνων, ἀπὸ τὸν Δ' ἕως τὸν Γ' αἰῶνα· 2ον) εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς ἱστορικῆς ζωογονήσεως, ἀπὸ τὸν Γ' ἕως τὸν ΙΒ', καὶ 3ον) εἰς τὴν ἱστορικωτάτην ἐποχὴν τοῦ δεσποτάτου τῆς Ἑπείρου, ἀπὸ τὸν ΙΒ' ἕως τὸν ΙΕ' αἰῶνα, τὴν γονιμωτέραν ἱστορικὴν περίοδον, ἡ ὁποία παρεσκευάσε τὴν Ἑπειρον εἰς τὴν πολυσήμαντον ἱστορικὴν δράσιν αὐτῆς, κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς δουλείας καὶ τοῦ Ἱεροῦ Ἀγῶνος.

Ἡ χώρα αὕτη καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν καὶ μεταγενεστέραν ἱστορίαν εἰσῆλθεν ἀργότερα ἀπὸ τὰς ἄλλας ἑλληνικὰς χώρας εἰς τὴν ἱστορικὴν σκηνήν, ἀλλ' εἰσῆλθε καὶ τὰς δύο φορὰς πάνοπλος, κατὰ μὲν τὴν ἀρχαίαν ἐποχὴν ὡς βασιλεῖον τοῦ Πύρρου, κατὰ δὲ τὴν νεωτέραν ὡς δεσποτᾶτον τῶν Ἀγγέλων.

Α'.

ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ

Ἡ Ἑπειρος κατὰ τοὺς Ἰουστινιανείους χρόνους

Μία σπουδαιότατη ἱστορικὴ πηγή, ἡ «Notitia dignitatum utriusque Imperiī», διδάσκει εἰς ἡμᾶς τὰς παλαιὰς ἑδαφικὰς διαιρέσεις τῆς Βυζαντινῆς

αὐτοκρατορίας κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ε' αἰῶνος μ. Χ., ὅτε αὕτη ἐθεωρεῖτο ἀκόμη ὡς τὸ ἀνατολικὸν τμήμα τοῦ ὅλου Ρωμαϊκοῦ κράτους.

Ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία διηρεῖτο τότε εἰς δύο μεγάλα τμήματα (τὰ ὅποια ἐλέγοντο *πραιφεκτοῦραι*, ἐπαρχότητες), τὴν ἐπαρχότητα τῆς Ἀνατολῆς καὶ τὴν τῆς Εὐρώπης, τοῦ Ἰλλυρικοῦ. Ὁ ἐπαρχος τοῦ Ἰλλυρικοῦ ἤδρευεν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην καὶ εἶχεν ὑπὸ τὰς διαταγὰς αὐτοῦ δύο διοικήσεις, τὴν διοίκησιν τῆς Δακίας καὶ τὴν τῆς Μακεδονίας.

Εἰς τὴν διοίκησιν τῆς Μακεδονίας ὑπήγετο ἡ *Νέα Ἡπειρος* (Epirus Nova), ἣτο δ' αὕτη ἡ βόρειος χώρα, ἡ *Ἑλληνικὴ Ἰλλυρίς*, εἴτε *Ἰλλυρία τῶν Ρωμαίων* (Illyris Graeca), καὶ ἡ *Παλαιὰ Ἡπειρος* (Epirus Vetus), ἡ μεσημβρινή, καὶ ἐξετείνεται ἀπὸ τὸν Δοίλωνα ποταμὸν ἕως τὰ Κεραύνια ὄρη. Αἱ σπουδαιόταται πόλεις ἦσαν τὸ Δυρράχιον πρὸς Β. καὶ ἡ Νικόπολις, παρὰ τὴν σημερινὴν Πρέβεζαν εἰς τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον.

Εἰς ἄλλην πηγὴν σπουδαιοτάτην, ὀλίγον μεταγενεστέραν, τὸν «Συνέκδημον», τοῦ Ἱεροκλέους, ὃ ὁποῖος συνετάχθη κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἰουστινιανοῦ (τὰς ἀρχὰς τοῦ ΣΤ' αἰῶνος μ. Χ.), ἀπαριθμοῦνται «αἱ πᾶσαι ἐπαρχαὶ καὶ πόλεις αἱ ὑπὸ τὸν βασιλέα τῶν Ρωμαίων, τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει».

Ὁ «Συνέκδημος» ἀρχίζει ἀπὸ τὴν Θράκην, ὡς πρώτην ἐπαρχίαν, καὶ ἐξακολουθεῖ. «Δωδεκάτη, λέγει, ἐπαρχία Παλαιᾶς Ἡπείρου, ὑπὸ ἡγεμόνα, πόλεις δώδεκα, μητρόπολις Νικόπολις, Δωδώνη, Εὐροία, Ἀκπιόν, Ἀδριανούπολις, Ἀππων, Φοινίκη, Ἀγχιασμός, Βουθρωτίς, Φωτική, Κέρκυρα νῆσος, Ἰθάκη νῆσος. — Δεκάτη τρίτη ἐπαρχία Νέας Ἡπείρου, ὑπὸ κομισουλάριον, πόλεις ἐννέα, Δυρράχιον ἢ ποτε Ἐπίδαμνος, Σκάμπα, Ἀπολλωνία, Βούλις, Ἀμαντία, Πουλγεριούπολις, Αὐλών, Λυχνιδὸς μητρόπολις, Λιστρῶν καὶ Σκεπῶν».

Ὁ «Συνέκδημος» τοῦ Ἱεροκλέους εἶναι σημαντικωτάτη πηγὴ διὰ τὴν γεωγραφίαν τῶν ἐλληνικῶν χωρῶν εἰς χρόνους, κατὰ τοὺς ὁποίους αἱ ἱστορικαὶ εἰδήσεις εἶναι πενιχρόταται. Ἠγέρθη ὅμως ζήτημα κατὰ πόσον εἶναι ἡ πηγὴ αὕτη ἀξιόπιστος, ὃ πολὺς δὲ Φαλμεράγιερ, ὃ ἐξενεγκῶν τὴν πολύκροτον ἀλλὰ «τυχοδιωκτικὴν», ὡς τὴν ἐχαρακτήρισεν ὃ ἐπιφανὴς ἱστορικὸς Geizer, θεωρίαν περὶ τοῦ ἐκσλαυισμού τῆς Ἑλλάδος, θεωρεῖ τὸν «Συνέκδημον» ἄκριτον καὶ ἀναξιόπιστον.

Θὰ εἶχομεν δὲ τὸν πειρασμόν, ἀποβλέποντες εἰς τὰ περὶ τῆς Ἡπείρου λεγόμενα, νὰ πιστεύσωμεν τὴν γνώμην τοῦ Φαλμεράγιερ· διότι ἀναφέρει πόλεις ἠπειρωτικάς, εἴτε ἐντελῶς ἀγνώστους ἀπὸ ἄλλας πηγὰς, εἴτε πόλεις γνωστὰς μόνον ὡς ἀρχαίας. Πρέπει ὅμως νὰ παρατηρήσωμεν πρῶτον, ὅτι πιθανὸν ἢ χειρόγραφος παράδοσις νὰ εἶναι ἐσφαλμένη διὰ τὰς ὀνομασίας πόλεων τινῶν, ἔπειτα ὅτι πολλαὶ πόλεις ἀρχαῖαι (ὡς παρατηρεῖ αὐτὸς ὃ Φαλμεράγιερ) ἐσώζοντο τὸν ΣΤ' αἰῶνα μ. Χ. καὶ ὅτι ἡ ἀρχαία ὄψις τῶν ἐλληνικῶν χωρῶν δὲν εἶχεν ἀκόμη οὔτε τὸν ΣΤ' αἰῶνα μεταβληθῆ.

Ἄν προσέξωμεν εἰς τὰ λεγόμενα περὶ τῆς Ἡπείρου ὑπὸ τοῦ «Συνέκδημου» δυνάμεθα νὰ συνοψίσωμεν συνολικῶς ὡς ἑξῆς τὴν γεωγραφικὴν καὶ διοικητικὴν εἰκόνα τῆς Ἡπείρου κατὰ τὸν ΣΤ' μ. Χ. αἰῶνα.

Ἡ δωδεκάτη ἐπαρχία τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας περιελάμβανε τὴν Παλαιάν Ἠπειρον, ἡ ὁποία εἶχε 12 πόλεις, ὧν σπουδαιότεραι : ἡ Νικόπολις, ἡ ὁποία ἦτο μητρόπολις, τὸ Ἄκτιον καὶ τὸ Βουθρωτόν. Αἱ ἄλλαι ἀναφερόμεναι πόλεις ἢ εἶναι δύσκολον νὰ ἐξακριβωθοῦν ἢ εἶναι ζήτημα ἂν ὄντως ὑπῆρχον τὸν ΣΤ' αἰῶνα, τοῦλάχιστον ὡς πόλεις, καὶ ὁ Ἱεροκλῆς ἀναφέρει αὐτὰς ἴσως χάριν τῆς τοπογραφικῆς ἐξακριβώσεως.

Τὸ ἄξιον λόγου εἶναι ὅτι εἰς τὴν Παλαιάν, ἤτοι τὴν νότιον Ἠπειρον, ὑπήγοντο καὶ δύο νῆσοι Ἰόνιοι, ἡ Κέρκυρα καὶ ἡ Ἰθάκη. Γεωγραφικῶς ἡ Παλαιὰ Ἠπειρος ἤρχιζεν ἀπὸ τὰ Ἀκρακεραύνια ὄρη πρὸς Β καὶ ἔφθανεν ἕως τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον καὶ τὴν Ἰόνιον θάλασσαν. Ἡ δὲ Νέα Ἠπειρος ἦτο ἡ ἄνω τῶν Ἀκροκεραυνίων χώρα ἕως τὴν ἀρχαίαν Δαλματίαν, ἔφθανεν ὀλίγον νοτιώτερον τῆς Σκόδρας, ἤτοι περιελάμβανε τὴν νότιον σημερινὴν Ἀλβανίαν. Πόλεις εἶχεν ἑννέα, αἱ σπουδαιότεραι ἦσαν τὸ Δυρράχιον (ἡ ἀρχαία Ἐπίδαμνος), ἡ Ἀπολλωνία, ὁ Αὐλῶν καὶ ἡ Λυχνιδός. Σημειωτέον ὅτι σπουδαιότερα ἐπαρχία ἐθεωρεῖτο ἡ Παλαιά, ἤτοι ἡ κυρίως Ἠπειρος, διότι αὕτη ἦτο τεταγμένη ὑπὸ ἡγεμόνα, ἐνῶ ἡ Νέα Ἠπειρος ἐκυβερνᾶτο ὑπὸ προκομισουλίου.

2. Ἡ μεγάλη Ἠπειρος κατὰ τὴν εἰς δέματα διαίρεσιν

Ἡ βυζαντινὴ Ἠπειρος, ἡ Παλαιὰ καὶ Νέα Ἠπειρος, ἐξτείνεται πρὸς Β πολὺ πέραν τοῦ Αὐλῶνος καὶ τοῦ Ἀφίου ποταμοῦ (τοῦ Βοϊούσα) ἕως τὸν ποταμὸν Δρόλωνα (σήμερον Δρῖνον) καὶ ἕως τὸ ὄρος Σκάρδον (σήμερον Νίσαβα Γκόρα, Σὰρ ντάχ), περιελάμβανε δηλαδὴ ὁλόκληρον τὴν σημερινὴν Ἀλβανίαν. Ἦτο ἡ μεγάλη πρὸς δυσμὰς χώρα τῆς Ἑλληνοϊλλυρικῆς χερσονήσου ἀπὸ τὰς ἀλβανικὰς ἄλπεις ἕως τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον.

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡ Νέα, ἤτοι ἡ βορεία ἀρχαία Ἠπειρος, περιελάμβανε κυρίως ἰλλυρικὰ γένη, ἐν τούτοις καὶ τὸ πέραν τῶν Κεραυνίων ὄρεων μέρος τοῦτο τῆς ἰλλυρικῆς παραλίας, τὸ ὁποῖον ἐλέγετο Νέα Ἠπειρος, εἶχε κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους καὶ τοῦτο χαρακτῆρα ἑλληνικόν, ἡ δὲ Παλαιὰ Ἠπειρος, ἡ πρὸς νότον τῶν Κεραυνίων ὄρεων χώρα ἀκόμη καὶ κατὰ τὴν παλαιότεραν ἐποχὴν, τῆς ρωμαιοκρατίας, εἶχε χαρακτῆρα οὐσιωδῶς ἑλληνικόν, ἦτο χώρα γνησιωτάτη ἑλληνική, ἔχουσα πρωτεύουσαν τὴν Νικόπολιν, ὅπου ἠδρευεν ὁ πρόεδρος καὶ εἶχεν εἰς τὴν ἐξάρτησιν αὐτῆς τὰς νήσους Κέρκυραν καὶ Ἰθάκην.

3. Αἱ ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ὀχυρωθεῖσαι πόλεις τῆς Ἠπέιρου

Περὶ τῆς γεωγραφικῆς καταστάσεως τῆς Ἠπέιρου ἔχομεν ἀρκούντως λεπτομερεῖς πληροφορίας τοῦ ΣΤ' αἰῶνος ἀπὸ τὸν Βυζαντινὸν ἱστορικὸν Προκόπιον.

Κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοῦ, ἤτοι κατὰ τὸν ΣΤ' αἰῶνα, ὑπῆρχον εἰς τὴν Ἠπειρον : α') πόλεις, αἱ ὁποῖαι ὀχυρώθησαν ἢ τῶν ὁποίων ἡ ὀχύρωσις ἀνεγνώθη ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ εἰς τὴν Νέαν Ἠπειρον (τὴν πρὸς Βορρᾶν, τὴν

σημερινήν Ἀλβανίαν) «Δυρράχιον, Ἄργος, Στεφανιακόν, Ἅγιος Σαβιανός, Εἰρήνη, Γυναικομύτης, Τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, Ἀμαντία» κλπ. β') Εἰς τὴν Παλαιὰν Ἑπίγειον (τὴν κυρίως Ἑπίγειον) «Εὐρώπη, Χίμαρρα, Ὀμόνοια, Κώμη, Ἰουστινιανούπολις, Φωτική, Κλίννια, Κάστελλον, Κολοφωνία» κλπ. Τινὰς ἐκ τῶν πόλεων, ὅσας ἀναφέρει ὁ Προκόπιος, γνωρίζομεν, ἀλλὰ τῶν πλείστων εἶναι ἀδύνατος ἡ ἀναγνώρισις. Παρειτέθησαν ὁμοίως μερικά ὀνόματα ὡς δεῖγμα τῆς ἑλληνικότητος τῆς χώρας, ἀκόμη καὶ τῆς βορειοτάτης (τῆς λεγομένης Παλαιᾶς Ἑπίγειου), εἰς τὴν ὁποίαν ἦσαν ἀφθονὰ τὰ ἑλληνο-πρωτῆ ὀνόματα.

Καὶ ἄλλο σπουδαῖον πόρισμα παρέχει ὁ κατάλογος τοῦ Προκοπίου. Εἶναι τόσα πολλὰ τὰ μνημονευόμενα κάστρα, καὶ αἱ ἄλλαι ὀχυρώσεις, ὥστε δεικνύουσι τὴν ἀνάγκην, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἡ χώρα νὰ παρασκευασθῆ πρὸς ἀμυναν, κατ' ἀκολουθίαν τὰς συχνοτάτας ἐπιδρομὰς τῶν βαρβάρων. «Οὕτω συνεχῆ, λέγει ὁ Προκόπιος (Περὶ κτισμ. σ. 268, ἐκδ. Βόννης), τὰ ἐρύματα ἀπερχασάμενος, ὥστε ἀγρὸς ἕκαστος ἢ φρούριον ἀποτετόρνευται ἢ τῷ τετειχισμένῳ πρόσκοιός ἐστιν». Ἀνέκτισε δὲ καὶ πόλεις ὀλοκλήρους εἰς τὴν Παλαιὰν Ἑπίγειον ὁ Ἰουστινιανός, τὴν παλαιὰν Ἀδριανούπολιν, τὴν ὁποίαν μετωνόμασεν εἰς Ἰουστινιανούπολιν (αὕτη εἶναι ἡ ἐπίσημος ἔπειτα πόλις Δρυϊνόπολις), τὴν Φωτικὴν, καὶ αὐτὴν τὴν Νικόπολιν.

4. Ἡ νέα διοικητικὴ διαίρεσις τῆς Ἑπίγειου εἰς θέματα

Ἡ ἀνάγκη τῆς ἀποτελεσματικῆς ἀμύνης τοῦ κράτους κατὰ τῶν συχνῶν ἐπιδρομῶν, εἶχεν ὡς συνέπειαν νέαν διοικητικὴν διαίρεσιν, ἡ ὁποία ἤρχισε ν' ἀναφαίνεται ἀπὸ τὸν Ζ' αἰῶνα. Οὕτως ἡ Ἑπίγειος ἐν τῇ εὐρείᾳ ἐννοίᾳ αὐτῆς, ἡ Παλαιὰ καὶ Νέα, διηρέθη εἰς δύο θέματα, ἀντιστοιχοῦντα περίπου πρὸς τὴν ἀρχαιοτέραν διαίρεσιν εἰς Παλαιὰν καὶ Νέαν Ἑπίγειον. Ὁ Κωνσταντῖνος Πορφυρογέννητος ὁμιλεῖ κατὰ τὸν Ι' αἰῶνα ὡς ἑξῆς περὶ τῶν θεμάτων τούτων (Περὶ θεμάτων, σ. 54 ἐξ.): «Θέμα Νικόπολις. Ἐπαρχία τῆς παλαιᾶς Ἑπίγειου τῆς Φωτικῆς ὑφ' ἡγεμόνα, πόλεις δώδεκα, Νικόπολις μητρόπολις. Θέμα Δυρράχιον. Δυρράχιον, ἡ ποτε Ἐπίδαμνος, ὑπὸ κονσουλάριον, πόλεις θ' . . . ἐπαρχία τῆς Νέας Ἑπίγειου . . .». Σημειωτέον ὅτι εἰς τὸ θέμα τῆς Νικοπόλεως, ὅπως καὶ πρότερον εἰς τὴν Παλαιὰν Ἑπίγειον, περιλαμβάνετο ἡ Αἰτωλία καὶ ἡ Ἀκαρνανία, ἔφθανε δηλαδὴ τοῦτο ἕως τὸν Κορινθιακὸν κόλπον.

Ἡ διαίρεσις αὕτη τῆς Ἑπίγειου διετηρήθη ἕως τὴν φραγκοκρατίαν. Σημαντικώτατον συμπέρασμα δι' ὅλην τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑπίγειου, ὡς χώρας ἑλληνικῆς συνάγεται τοῦτο: ὅτι καὶ κατὰ τὴν παλαιάν, τὴν παλαιοβυζαντινὴν διαίρεσιν εἰς ἐπαρχίας, καὶ κατὰ τὴν μεταγενεστέραν εἰς θέματα, Ἑπίγειος ἐθεωροῦτο ὀλοκλήρον τὸ δυτικὸν τμήμα τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν, ἡ πρὸς βορρᾶν τοῦ κόλπου τῶν Πατρῶν χώρα, ἡ ὁποία ἔφθανε ἕως τὸν Δρίλωνα ποταμὸν πρὸς Ν. τῆς Σκόδρας (Σκουταρίου), ἕως τὸ Σκάρδον ὄρος. Ἐθεωροῦτο δηλαδὴ καθ' ὅλην τὴν βυζαντινὴν ἐποχὴν ὡς χώρα ἑλληνικὴ ὄχι μόνον ἡ σημε-

ρινή Ἡπειρος, ὄχι μόνον ἢ μέχρι τῶν Ἀκροκεραυνίων ὄρέων πέραν τῆς Χιμάρας χώρα, ἀλλὰ καὶ ἢ βορειότερον αὐτῆς, ἢ περιλαμβάνουσα σχεδὸν ὁλόκληρον τὸ σημερινὸν κράτος τῆς Ἀλβανίας.

Αἱ σπουδαιόταται ἠπειρωτικαὶ πόλεις, αἱ περιλαμβανόμεναι εἰς τὴν Νέαν Ἡπειρον, τὸ μετέπειτα θέμα Δυρραχίου, ἦσαν ἀπὸ Β. πρὸς Ν. : τὸ Δυρράχιον εἰς τὴν Ἀδριατικὴν παραλίαν καὶ τὰ Τύραννα εἰς τὸ ἐσωτερικόν, ἢ Σκάμπα, ἢ Ἀχρὶς καὶ ἢ Πρέσπα ἀνατολικῶς (περιλαμβάνοντο καὶ αὐταὶ εἰς τὴν Ἡπειρον), ἢ Ἀπολλωνία παρὰ τὴν παραλίαν καὶ τὰ Βαλάγρετα ἐσωτερικῶς, ὁ Αὐλὼν καὶ τὸ Ὠρικόν.

Εἰς δὲ τὴν Παλαιὰν Ἡπειρον, τὸ μετέπειτα θέμα Νικοπόλεως, αἱ γνωστότεραι πόλεις ἦσαν : Χιμάρα, Ἀργυρόκαστρον, Δέλβινον, Δρυϊνόπολις (Ἀδριανούπολις), Βουθρωτόν, Φωτική, Μέτσοβον, Φιλιάται, Ἰωάννινα, Καλαρρύται, Ἅγιος Δονᾶτος, Ρωγοί, Ἄρτα, Πρέβεζα, τέλος ἢ πρωτεύουσα Νικόπολις. Προσέτι αἱ πόλεις τῆς Αἰτωλίας καὶ τῆς Ἀκαρνανίας ἀπὸ τὴν Βόνιτσαν ἕως τὴν Ναύπακτον πρὸς Ν., ἕως τὸ Καρπενήσιον καὶ πέραν τῶν Ἀγράφων, ἐχωρίζετο δηλαδὴ τὸ ἠπειρωτικόν θέμα ἀπὸ τὸ θέμα τῆς Ἑλλάδος (ἀπὸ τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν Μέσην Ἑλλάδα) διὰ τῆς νοτίας ὄροσειρᾶς τῆς Πίνδου.

Σπουδαιοτάτη πόλις τῆς Παλαιᾶς Ἡπέρου ἦτο, ὡς φαίνεται, ἢ πρὸς τὰ βόρεια Φωτική (Βελά), διότι ἐκ ταύτης ἐκαλεῖτο καὶ ὅλη ἢ Παλαιὰ Ἡπειρος (ἢ Φωτική). Κατὰ δὲ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους, περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΒ' αἰῶνος, τὰς ἡμέρας τῆς ἰδρύσεως τοῦ ἠπειρωτικοῦ δεσποτάτου, τόσον ὑπερεῖχεν ἢ πόλις Ἄρτα, ὥστε εἶχε δώσει τὸ ὄνομα εἰς τοὺς κατοίκους τῆς νοτίας χώρας : « Ἀκαρνανιάς τε καὶ Αἰτωλοῦς, λέγει ὁ Νικήτας Χωνιάτης, (σ. 98, ἐκδ. Βόννης), τοὺς νῦν λεγομένους Ἀρτηγούς ». Ἐκ τῆς ὑπεροχῆς ταύτης ἐξηγεῖται διατὶ καὶ ὁ ἰδρυτὴς τοῦ δεσποτάτου Μιχαὴλ Α' ὁ Ἄγγελος ἔλαβε τὴν Ἄρταν ὡς πρωτεύουσαν τοῦ κράτους αὐτοῦ.

Ἀργότερον, μετὰ τὸν ΙΓ' αἰῶνα, ἔλαβε μεγάλην ἀνάπτυξιν ἢ πολυθρόνητος κατὰ τὴν τουρκοκρατίαν πόλις τῶν Ἰωαννίνων, ἢ ὁποία ἐπὶ αἰῶνας διετήρησε τὴν ὑπεροχὴν αὐτῆς.

5. Ἐκκλησιαστικὴ διοικήσις καὶ διαίρεσις

Τὴν ἐκκλησιαστικὴν ὀργάνωσιν τῶν ἐν Εὐρώπῃ ἑλληνικῶν χωρῶν εὐρίσκομεν καθορισομένην κατὰ τὰ οὐσιώδη ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ Δ' αἰῶνος, ἀπὸ τοὺς χρόνους τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Β' Οἰκουμενικῆς συνόδου (381). Ἀπὸ τότε ὁ ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης ἐπροβιβάσθη εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀνωτέρου μητροπολίτου ὅλης τῆς διοικήσεως τῆς Μακεδονίας. Ὑπὸ τὸν ἀνώτατον τοῦτον μητροπολίτην ἐτέλουν οἱ λοιποὶ μητροπολίται, ὁ τῆς Λαρίσης, ὡς προϊστάμενος τῆς Θεσσαλίας, ὁ Νικοπόλεως, ὡς προϊστάμενος τῆς Ἡπέρου.

Τὸ περίεργον εἶναι ὅτι αἱ εὐρωπαϊκαὶ ἑλληνικαὶ χῶραι, πλὴν τῆς Θράκης, μετ' αὐτῶν δὲ καὶ ἢ Ἡπειρος, ὑπήγοντο εἰς τὴν ὑπερτάτην ἐκκλησιαστικὴν δικαιοδοσίαν ὄχι τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλὰ τοῦ

πάπα, διότι ἤδη ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ε' αἰῶνος ὁ πάπας Ἰννοκέντιος ὁ ΣΤ' (402 — 417) εἶχε ὀνομάσει τὸν ἀρχιεπίσκοπον Θεσσαλονίκης, τὸν προϊστάμενον τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐπαρχιῶν, τοποτηρητὴν τῆς Ρώμης, βικάριον δι' ὅλον τὸ Ἰλλυρικόν, ὅπως ὀνομάζετο τὸ εὐρωπαϊκὸν τμήμα τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους.

Ἡ κατάστασις αὕτη τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν Ἑλλάδα διετηρήθη ἕως τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ Η' αἰῶνος (727), ὅτε ὁ πρῶτος εἰκονομάχος αὐτοκράτωρ Λέων Γ' ὁ Ἰσαυρος, διὰ νὰ τιμωρήσῃ τὸν πάπαν, ἀναμειχθέντα εἰς τὴν περὶ τῶν εἰκόνων ἔριδα, ἔθηκε τέρμα εἰς αὐτήν, ἀφαιρέσας τὰς ἑλληνικὰς χώρας ἀπὸ τὴν δικαιοδοσίαν αὐτοῦ καὶ ὑπαγαγὼν αὐτὰς εἰς τὴν φυσικὴν ἐκκλησιαστικὴν δικαιοδοσίαν τοῦ πατριάρχου τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Διὰ τῆς ἐπιμελοῦς καὶ φιλοθρήσκου κυβερνήσεως τῶν μητροπολιτῶν καὶ ἐπισκόπων ἢ ἐκκλησιαστικῆ διοικήσεως τῆς Μακεδονίας, εἰς τὴν ὁποίαν περιελαμβίνετο καὶ ἡ Θεσσαλία καὶ ἡ Ἡπειρος, ἐπέφερον ἀρίστους καρποὺς εἰς τὰς χώρας ταύτας. Ὁχι μόνον ὁ Χριστιανισμὸς ἀνεπτύχθη ἐπαρκῶς κατὰ τοὺς παλαιοβυζαντινοὺς αἰῶνας, ἀλλὰ καὶ τὸ αἶσθημα τῆς Ὁρθοδοξίας ἦτο ἰσχυρότατον.

Τοῦτο βλέπομεν κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἀναπτύξεως τοῦ μονοφυσιτισμοῦ, τὰ μέσα τοῦ Ε' αἰῶνος. Εἰς τὴν ἐν Χαλκηδόνι Οἰκουμενικὴν σύνοδον τοῦ 451 ὁλόκληρον τὸ Ἰλλυρικόν, ἦτοι αἱ ἀνωτέρω μνημονευθεῖσαι ἑλληνικαὶ χῶραι, ἐτάχθησαν ἀνεπιφυλάκτως ὑπὲρ τῆς ὀρθοδοξίας, καὶ τοῦτο ὑπὸ τὴν ὑποκίνησιν τῶν πνευματικῶν ἀντιπροσώπων, καὶ δὴ τῶν ἐπισκόπων Λαρίσης, πρὸ παντὸς τῶν τῆς Νικοπόλεως, τῆς Ναυπάκτου καὶ τῆς Κορίνθου.

Σημειωτέον δὲ ὅτι καὶ ὅτε ἀρχιεπίσκοποι τινες τῆς Θεσσαλονίκης ἔδειξαν κλίσιν πρὸς τὸν μονοφυσισμὸν, ὠρθώθησαν σθεναρῶς οἱ ἐπίσκοποι τῆς Παλαιᾶς Ἡπείρου ὑπὲρ τῆς ὀρθοδοξίας καὶ εὗρον στήριγμα τὸν πάπαν ἔναντιον τῶν αἰρετικῶν ἐκείνων τάσεων τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς Θεσσαλονίκης. Ἡ διένεξις ἐπετάθη κατὰ τὰ ἐπόμενα ἔτη καὶ μόνον ἡ ἀνάβασις τῆς Ἰουστινιανείου δυναστείας εἰς τὸν θρόνον (517) ἐπέφερε τὴν ἐκκλησιαστικὴν εἰρήνην εἰς τὴν διοίκησιν τῆς Μακεδονίας, προσέτι τὴν εἰρήνην πρὸς τὸν ὑπέρμαχον τῆς ὀρθοδοξίας πάπαν.

Εἰς ἐποχὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν αἱ ἐκκλησίαι τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως ἦσαν ἠνωμένοι, ὁ ὀρθόδοξος ἑλληνικὸς λαὸς ἐζήτει ἀδιαφόρως τὴν προστασίαν τῆς ὀρθοδοξίας του καὶ εἰς τὸν πάπαν, τοσοῦτω μᾶλλον, καθόσον καὶ ὁ πάπας ἔθεωρεῖτο τότε ὡς ἀπλοῦς πατριάρχης, ὑποκείμενος πολιτικῶς, ὡς καὶ οἱ ἄλλοι, εἰς τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐδρεύοντα αὐτοκράτορα.

Κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους, ὅτε ἡ μεγάλη βυζαντινὴ Ἡπειρος ἦτο διηρημένη εἰς δύο θέματα, εἰς τὴν κυρίως Ἡπειρον, τὸ θέμα τῆς Νικοπόλεως, ὑπῆρχον δύο μητροπόλεις. Ἡ μία ἐκ τούτων εἶναι ἡ ἀρχαία Νικόπολις, τῆς ὁποίας οἱ μητροπολίται, ὅτε κατὰ τὸν Ι' αἰῶνα ἡ στρατηγία τοῦ θέματος μετετέθη εἰς Ναύπακτον, παρηκολούθησαν καὶ αὐτοὶ εἰς τὴν

νέαν ἔδραν. Ὁ μητροπολιτικὸς οὗτος θρόνος κατεῖχε τὴν 35ην θέσιν εἰς τὴν τάξιν τῶν μητροπόλεων τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, ὑπήγοντο δ' εἰς αὐτὸν οἱ χωρεπίσκοποι Βονδίτης (Βονίτσης), Ἀετοῦ, Ἀχελώου, Ρογῶν, Ἰωαννίνων, Φωτικῆς, Ἀδριανουπόλεως (Δουϊνουπόλεως) Βουθρωτοῦ καὶ Χιμάρρας.

Ὁ ἕτερος μητροπολιτικὸς θρόνος ἦτο ἀκόμη κατώτερος κατὰ τὴν τάξιν, 73ος, καὶ ἦτο ὁ τῆς Κερκύρας. Εἰς τὰς μητροπόλεις ταύτας τῆς κυρίως Ἡπείρου πρέπει νὰ καταλεχθῶν καὶ αἱ αὐτόνομοι καὶ ἐλεύθεροι ἀρχιεπισκοπαὶ τῆς Λευκάδος καὶ τῆς Ἄρτης. Σημειωτέον ὅτι μέχρι ἐσχάτων διετηρήθησαν αἱ πλεῖσται ἐν Ἡπείρῳ μητροπόλεις τοῦ Οἰκονομικοῦ πατριαρχείου μὲ τὰ παλαιὰ βυζαντινὰ ὀνόματά των.

Β'.

Ἡ ΠΑΛΑΙΑ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ Ι' ΑΙΩΝΟΣ

1. Αἱ ἐπιδρομαὶ τῶν βαρβάρων κατὰ τοὺς παλαιοβυζαντινοὺς χρόνους

Τόσην ἰσχνὴν ἱστορικὴν ζωὴν ἔχει ἡ Ἡπειρος κατὰ τοὺς παλαιοὺς βυζαντινοὺς χρόνους, ὥστε τὸ ὄνομά της δὲν ἀναφέρεται εἰς ἱστορικοὺς καὶ χρονολογικοὺς παρὰ μόνον ὁσάκις μεγάλαι καταστροφαὶ ἐπιπίπτουσιν εἰς αὐτὴν εἴτε ἐξ ἀνθρώπων, εἴτε ἐκ τῆς φύσεως. Τὰς πρώτας ἐπιφέρουν αἱ συνεχεῖς κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἐπιδρομαὶ τῶν βαρβάρων εἰς τὰς βορείας ἐπαρχίας τοῦ βυζαντινοῦ κράτους, τὰς δὲ συμφορὰς ἐκ τῆς φύσεως οἱ μεγάλοι καὶ τρομακτικοὶ σεισμοί, οἱ ὁποῖοι ἔγιναν κατὰ τὴν βασιλείαν ἰδίως τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Αἱ συμφοραὶ ἤρχισαν ἀμέσως μὲ τὴν λήξιν τοῦ ἀρχαίου καὶ τὴν ἔναρξιν τοῦ νεωτέρου χριστιανικοῦ βίου. Ἡ καταστρεπτικὴ λαϊλαψ τῶν Γότθων τοῦ Ἀλαρίχου, ἡ ὁποία συμπαρέσυρε τὰ τελευταῖα λείψανα τοῦ ἀρχαίου βίου, ἐξαπελύθη εἰς τὰς νοτίας ἑλληνικὰς χώρας ἀπὸ τὴν Ἡπειρον, καὶ εἰς ταύτην ἐπέστρεψε καὶ ἐλώφησεν. Οἱ Γότθοι, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἐγκατασταθῆ ἀπὸ τὸ ἔτος 382 εἰς τὰς βορείους μεθορίουσ χώρας ὡς σύμμαχοι (foederati), ἐξηγέρθησαν ἀπὸ τὸν νεαρὸν καὶ ἀνδρεῖον ἀρχηγὸν αὐτῶν Ἀλάριχον καὶ ἀνακηρύξαντες αὐτὸν βασιλέα ἐβάδισαν τῷ 395 ἐναντίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ βυζαντινὴ αὐλὴ, ἐφαρμόζουσα συνήθη πολιτικὴν, κατώρθωσε νὰ πείσῃ τὸν Ἀλάριχον νὰ στραφῆ κατὰ τῆς Ἰταλίας καὶ ὄντως ὁ Ἀλάριχος παραλαβὼν τὸν στρατὸν αὐτοῦ μετέβη εἰς τὰς δαλματικὰς καὶ ἠπειρωτικὰς παραλίας χώρας. Ἀπὸ τὴν Ἡπειρον λοιπὸν δρομώμενος ὁ Ἀλάριχος ᾠδήγησε τοὺς Γότθους αὐτοῦ εἰς τὴν καταστρεπτικὴν ἐπιδρομὴν τοῦ 395, ἡ ὁποία ἐσήμανε τὸ ὀριστικὸν τέλος τοῦ ἀρχαίου κόσμου τῶν θεῶν. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν, ὅτε ἐξηναγκάσθη ὑπὸ τοῦ Στιλίωνος νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Πελοπόννησον, καὶ τότε ὁ Ἀλάριχος ἀπεχώρησε πάλιν εἰς τὴν Ἡπειρον, συνωμολόγησεν εἰρήνην μὲ τὴν βυζαντινὴν αὐλὴν καὶ μάλιστα ἔλαβε καὶ τὸν βυθμὸν τοῦ στρατοπεδάρχου. Δὲν εἶναι βέβαιον ἂν ἡ Ἡπειρος καὶ ἡ Θεσσαλία ὑπέστησαν τὰ δεινὰ τῆς ἐπιδρομῆς τοῦ Ἀλαρίχου (τῷ 447). Ἀπαίσιαι ὅμως, ὅπως ἀνεκδιήγητοι καταστροφαὶ ἐπέπεσον μετ' ὀλίγα ἔτη εἰς

τὴν παράλιον χώραν τῆς Ἡπείρου, παλαιᾶς καὶ νέας, κατένεχθεῖσαι ὑπὸ τῶν φοβερῶν Βανδήλων τῆς Ἀφρικῆς, τοὺς ὁποίους ὠδήγει εἰς λεηλασίας καὶ δηώσεις ὁ αἰμοβορώτατος ἐκ τῶν βαρβάρων, ὁ βασιλεὺς αὐτῶν Γιζέριχος. Ὁ Προκόπιος, ὁ ἱστοριογράφος τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ὁ ὁποῖος ἀφηγεῖται τὴν ἱστορίαν τῶν Βανδήλων, δὲν γνωρίζει μὲ ποίας λέξεις νὰ ἐκφράσῃ τὰς φρικώδους αὐτὰς βανδηλικὰς καταστροφάς. Τὰς πόλεις, λέγει ὁ Προκόπιος (Βανδῆλ. I, 5 ἐκδ. Βόννης, τ. Α', σ. 335, 401), ἐξηνδραπόδιζεν, ἄλλας κατεκρήμνιζεν εἰς τὸ ἔδαφος, ὅλα κατέκαιε καὶ ἐλαφυραγῶγει, καὶ ἡ χώρα ἐγίνετο ἔρημος καὶ ἀπὸ ἀνθρώπων καὶ ἀπὸ πράγματα. Προσέτι ὁ Γιζέριχος, διὰ νὰ ἔχῃ ἀσφαλὲς ὄρηθριον, ἐκυρίευσεν καὶ κατεῖχεν ἐπὶ δύο ἔτη τὴν πρωτεύουσαν τῆς παλαιᾶς, τῆς νοτίας Ἡπείρου, τὴν Νικόπολιν. Ἐξέτεινε δὲ τὰς καταστροφὰς τιν, ἀληθεῖς βανδηλικὰς καταστροφάς, εἰς ὅλην τὴν παράλιον χώραν, ἀκόμη καὶ εἰς τὴν ἐνδύχωραν ὀλοκλήρου τῆς ἰλλυρικῆς ἀκτῆς, δηλαδή ὀλοκλήρου τῆς εὐρείας βυζαντινῆς Ἡπείρου, ἀπὸ τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον καὶ τὴν Νικόπολιν, ἕως τὰ νότια σύνορα τῆς Δαλματίας. Μετ' ὀλίγας δεκάδας ἐτῶν παρέμεινεν εἰς τὴν Ἡπειρον ἄλλος πάλιν γοτθικὸς στρατός, οἱ Ὀστρογότθοι τοῦ Θεοδορίου, τὸν ὁποῖον ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀνατολῆς Ζήνων (474—491) κατώρθωσε νὰ διευθύνῃ πρὸς τὴν Ἰταλίαν, ὅπου ἴδρυσεν τὸ περίφημον ὀστρογοτθικὸν βασίλειον.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, ὡς καὶ ἀρκετὸν χρόνον κατόπιν, ἦτοι τὸ δευτέρου ἡμῖσι τοῦ Ε' καὶ τὸ πρῶτον ἡμῖσι τοῦ ΣΤ' αἰῶνος, φαίνεται ὅτι ἡ Ἡπειρος διετῆρει ἀκόμη ἀκμὴν τινα καὶ ὅτι, παρ' ὅλας τὰς γοτθικὰς καὶ βανδηλικὰς καταστροφάς, ὁ ἱστορικὸς βίος δὲν εἶχεν ἐντελῶς ἐκλίπει ἀπὸ τὴν χώραν ταύτην. Τὴν τελείαν καταστροφὴν ἐπέφερον αἱ μεγάλαι θεομηνίαι τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἰουστινιανοῦ, λοιμοί, λιμοὶ καὶ φρικῶδεις σεισμικαὶ δονήσεις, ἰδίως κατὰ τὸν τρομερὸν σεισμὸν τοῦ 551, κατὰ τὸν ὁποῖον πλεῖσται πόλεις τῆς Ἑλλάδος ἔπεσον εἰς ἐρείπια καὶ πολλαὶ χιλιάδες ἀνθρώπων κατεστράφησαν.

Ὁ Προκόπιος, ἀναφέρων τὸν τρομερὸν τοῦτον σεισμὸν (Ἀνέκδοτα, 19, ἐκδ. Βόννης, τ. III, σ. 112), μᾶς δίδει καὶ τὴν σπουδαιωτάτην πληροφορίαν, ὅτι αἱ πόλεις «Λυχνιδὸς ἢ ἐν Ἡπειρώταις καὶ Κόρινθος πολυανθρωπόταται ἐκ παλαιῶν ἦσαν». Ὅλαι αἱ πόλεις κατέπεσον, λέγει, ἐκ τοῦ σειμοῦ καὶ συγκατεστράφησαν μαζὶ μὲ τοὺς κατοίκους αὐτῶν, ἐπιγενόμενος δὲ ὁ λοιμὸς «τὴν ἡμίσειαν μάλιστα τῶν περιγυνομένων ἀνθρώπων ἀπήνεγκε μοῖραν». Ὅσον καὶ ἂν ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ Προκόπιος ἢ ὁ ἀγνωστος ἄλλος συγγραφεὺς, θέλων νὰ κατηγορήσῃ τὸν Ἰουστινιανόν, ὁμιλεῖ ὑπερβολικῶς, πάντως ἀπομένει ὡς ἱστορικὸν γεγονὸς ἢ οἰκτρὰ καταστροφὴ, τὴν ὁποίαν ἐπροκάλεσαν ἐξαιρετικαὶ θεομηνίαι κατὰ τὰ μέσα τοῦ ΣΤ' αἰῶνος μ.Χ. εἰς τὰς παλαιὰς ἑλληνικὰς χώρας, καὶ δὴ εἰς τὴν Ἡπειρον. Κατὰ τὸν ἴδιον χρόνον, τῷ 551, ὁ βασιλεὺς τῆς Ἰταλίας Τωτίλας διὰ νὰ φέρῃ ἀντιπερισπασμὸν κατὰ τῶν ἑλληνικῶν στρατῶν, οἱ ὁποῖοι ἐμάχοντο εἰς τὴν Ἰταλίαν πρὸς κατάκτησιν τοῦ ὀστρογοτθικοῦ βασιλείου, ἐπεχείρησε ναυτικὴν ἐκστρατείαν ἐναντίον τῶν παραλίων

ἑλληνικῶν χωρῶν τῆς Ἀδριατικῆς. Καὶ τότε ἐλεηλατήθησαν πάλιν ἡ Νικόπολις καὶ ἡ ἠπειρωτικὴ χώρα ἕως τὴν Δωδώνην.

Εἰς τὰς θεομηνίας ταύτας πρέπει νὰ προστεθοῦν καὶ οἱ ἄλλοι σπουδαῖοι λόγοι καταστροφῶν τῶν παλαιῶν ἑλληνικῶν χωρῶν καὶ τῆς Ἠπείρου, οἱ προελθόντες ἐκ τῆς γενικῆς ἐξαντλήσεως, τὴν ὁποίαν ἐπέφερον οἱ μεγάλοι ἐξωτερικοὶ πόλεμοι τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Τὴν θέσιν τῶν γερμανικῶν λαῶν, Γότθων καὶ Βανδῆλων, οἱ ὅποιοι ἔπαυσαν πλέον μετὰ τὸ τέλος τοῦ Ε' αἰῶνος νὰ ἐνοχλοῦν τὴν ἀνατολικὴν αὐτοκρατορίαν, κατέλαβον νέοι πολεμοχαρεῖς λαοί, ἀσυγκρίτως ἀγριώτεροι, ἀσυγκρίτως καταστρεπτικώτεροι, καὶ δὴ ποικίλοι τουρανικοὶ λαοί, πρὸ πάντος οἱ σλαβικοὶ λαοί, τῶν ὁποίων αἱ ἐπιδρομαὶ καὶ αἱ ἐποικίσεις ἔλαβον βαρυτάτην σημασίαν εἰς τὴν ἱστορικὴν ἐξέλιξιν τῆς Ἑλληνοἰλλυρικῆς χερσονήσου καὶ τῶν ἑλληνικῶν ἐν γένει χωρῶν.

2. Αἱ ἐπιδρομαὶ τῶν λαῶν τοῦ Δουνάβεως

Ἀπὸ τὸν ΣΤ' αἰῶνα αἱ ἑλληνικαὶ χώραι καὶ μετ' αὐτῶν καὶ ἡ Ἠπειρος ὑφίστανται διαρκεῖς σχεδὸν ἐπιδρομὰς τῶν πέραν τοῦ Δουνάβεως ἐγκατεστημένων σλαβικῶν καὶ τουρανικῶν λαῶν. Ἦδη ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ (καὶ δὴ περὶ τὸ 540) τὰ πρῶτα ἰσχυρὰ σλαβικὰ στίφη ἐπροχώρησαν ἕως τὰς Θερμοπύλας, διέβησαν αὐτὰς καὶ ἔφθασαν ἕως τὸν Ἰσθμόν, ὁλόκληρος δὲ ἡ μέση Ἑλλὰς ἔπαθε δεινὴν λεηλασίαν.

Κατὰ τοὺς ἰδίους περίπου χρόνους, ἐκτὸς τῶν ποικίλων τούτων σλαβικῶν λαῶν, τοὺς ὁποίους οἱ παλαιοὶ Βυζαντινοὶ ἱστορικοὶ περιλαμβάνουν ὑπὸ τὸ ὄνομα Σκλαβηνοί, ἀνεφάνησαν καὶ ποικίλα ἄλλα φῦλα, ἀνήκοντα εἰς ἄλλης φυλῆς ἀνθρώπους, ὡς τοὺς τουρανικοὺς, εἴτε μογγολικοὺς λαοὺς. Ἦσαν δ' οὗτοι λείψανα τῶν παλαιῶν Οὐννων, Βούλγαροι, Κουτουροῦροι, Ἀβαροι καὶ ἀναρίθμητα ἄλλα συγγενῆ στίφη. Καθ' ἕκαστον σχεδὸν ἔτος διέρχονται τὰ «ἀνήμερα» ταῦτα φῦλα τὸν μέγαν ποταμὸν Δανούβιον, εἰσέρχονται εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας, εἴτε μεμονωμένα, εἴτε ἀναμεμειγμένα μετ' ἀλλήλων καὶ μετὰ Σκλαβηνῶν, διατρέχουν αὐτὰς εἰς πᾶσαν διεύθυνσιν καὶ ἐπιφέρουν φρικαλέας καταστροφάς.

Αἱ ἐπίμονοι καὶ καταστρεπτικαὶ αὗται ἐπιδρομαὶ δὲν ἔπαυσαν νὰ ταλαιπωροῦν τὰς ἑλληνικὰς χώρας ἀπὸ τὸν ΣΤ' ἕως τὸν Ι' σχεδὸν αἰῶνα, ἐπὶ τέσσαρας καὶ περισσοτέρους αἰῶνας. Καὶ ἀργότερον δὲν ἔπαυσαν, ἀλλὰ περιορίσθησαν εἰς τὰς βορείους χώρας, διότι τοὺς σλαυοτουρανικοὺς τούτους λαοὺς διεδέχθησαν ἄλλοι ἐπιδρομεῖς.

Ἐκ πρώτης ὄψεως θὰ ἠδύνατό τις νὰ νομίση ὅτι ἡ Ἠπειρος, κειμένη εἰς τὸ δυτικὸν μέρος τῆς Χερσονήσου, ἔμεινεν ἀπαθὴς ἀπὸ τὰς ληστρικὰς καταστροφὰς ἐπιδρομῶν, οἱ ὅποιοι διέβαινον τὸν Κάτω Δανούβιον, τὸν Ἴστρον λεγόμενον, καὶ διεχύνοντο εἰς τὸ ἀνατολικὸν κυρίως τμήμα. Δὲν ὑπάρχει ὁμως ἀμφιβολία, ὅτι διήρχοντο οἱ βάρβαροι καὶ πρὸς τὰ μέρη τῆς Ἠπείρου. Τοιαῦται ληστρικαὶ ἐκστρατεῖαι τῶν Σλαύων καὶ τῶν Βουλγάρων γνωρίζομεν ὅτι διηυθύνθησαν τῷ 548 ἐναντίον τῶν βορειοδυτικῶν χωρῶν τῆς

χερσονήσου και ὅτι ἀνεχαιτίσθησαν οἱ ἐπιδρομεῖς ἀπὸ τὴν λεηλασίαν τῆς Ἡπείρου διὰ τῶν ὀχυρώσεων τοῦ Δυρραχίου. Γνωρίζομεν ὅμως, ὅτι ἐπὶ τοῦ Ἰουστίνου Β' (567 — 578) πολλὰ ἔπαθον ἐκ τῶν Ἀβάρων, οἵτινες ἔσυρον μεθ' ἑαυτῶν οὐννικά, βουλγαρικά, σλαυικά και ποικιλώνυμα ἄλλα ἀνήμερα φύλα βαρβάρων, αἱ βορειοδυτικαὶ ἐπαρχίαι τοῦ κράτους.

Πότε και ὁποῖαι σλαυικαὶ ἐπιδρομαὶ ἔγιναν εἰς τὰς ἠπειρωτικὰς χώρας, κατὰ πόσιν ἀναλογίαν, ἐν σχέσει μὲ τοὺς κατοίκους, Σλαῦοι ἐγκατεστάθησαν εἰς αὐτάς, δὲν δυνάμεθα νὰ γνωρίζωμεν τόσον καλῶς, ὅσον προκειμένου περὶ τῶν ἄλλων ἑλληνικῶν χωρῶν και δὴ τῆς Θεσσαλίας και τῆς Πελοποννήσου. Ἄλλωστε ἐν γένει αἱ περὶ τῶν σλαυικῶν ἐπιδρομῶν και ἐγκαταστάσεων εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας ἱστορικαὶ εἰδήσεις δὲν δύνανται νὰ ἔχουν τὴν σαφήνειαν και λεπτομερειακὴν ἀκρίβειαν τῶν ἄλλων μεγάλων πολέμων τῶν Βυζαντινῶν πρὸς τοὺς πολεμίους τοῦ κράτους. Ὅτι ὅμως και εἰς τὴν Ἡπειρον εἰσεχώρησαν Σλαῦοι, δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία.

Κατὰ τὴν μεγάλην ἐπιδρομικὴν κίνησιν τῶν Σλαύων πειρατῶν τῷ 675 εἰς τὰ ἑλληνικὰ παράλια και νήσους, ὅτε και αἱ ἐν Μακεδονίᾳ Σκλαβηνίαι, ἦτο σλαυικαὶ φυλαί, ἐπέπεσον κατὰ τῆς Θεσσαλονίκης, ἀναφέρονται μεταξὺ αὐτῶν και Σλαῦοι Βιϊουνῖται (ἢ Βοϊνίτσαι), οἱ ὁποῖοι κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἶναι Σλαῦοι τῆς Ἡπείρου, ἀπὸ τούτων δὲ κατόπιν ἔλαβε τὸ ὄνομα ἡ Βαγενετία (Βόνιτσα· σημειωτέον, ὅτι ὑπάρχει χωρίον και κοινότης Βαγενίτι παρὰ τὰ Ἰωάννινα).

Γενικώτερον πρέπει νὰ θεωρηθοῦν οἱ περὶ τὸ 700 τοῦ Ἰουστινιανοῦ Β' χρόνοι ἐσωτερικῆς ἀναστατώσεως ὡς λίαν πρόσφοροι εἰς τὴν κατὰ μικρὰς διαδάς προέλασιν Σλαύων εἰς τὴν Ἡπειρον και τὴν ἄλλην Ἑλλάδα. Περισσότεροι Σλαῦοι, ὡς φαίνεται, ἐγκατεστάθησαν εἰς τὸ βόρειον μέρος τῆς παλαιᾶς Ἡπείρου, εἰς τὴν μεταξὺ τῆς Ἡπείρου και Θεσσαλίας ὀρεινὴν χώραν, και δὴ περὶ τὸ σημερινὸν Μέτσοβον.

Παροδικὰς καταστροφὰς κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ 9' αἰῶνος, και δὴ ἐπὶ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνοιο, ἔπασχον τὰ ἠπειρωτικὰ παράλια ἐκ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Σαρακηνῶν πειρατῶν, οἱ ὁποῖοι εἶχον ὡς ὀρμητήριον τὴν Κρήτην και τὰς ἀφρικανικὰς ἀκτὰς. Διαρκεστέρα κατοχὴ ἠπειρωτικῆς χώρας ἔγινεν ἐπὶ τοῦ Ρωμανοῦ τοῦ Λεκαπηνοῦ, μετὰ τὸ 929, ἀπὸ βουλγαρικὰ στίφη και ἄλλα σλαυικά, τὰ ὁποῖα εἰσῆλασαν εἰς τὴν Θεσσαλίαν και εἰς τὴν Ἡπειρον, τέλος δὲ κατέλαβον τὴν Νικόπολιν.

Οἱ Βούλγαροι δὲν κατέστρεψαν τὴν βυζαντινὴν ταύτην πόλιν, ἀλλ' ἐγκατεστάθησαν εἰς αὐτὴν και τὴν ἔκαμαν κέντρον σλαυικῆς ἀποικίας. Τὸ γεγονός τοῦτο θὰ ἠδύνατο νὰ ἔχη κακὰς συνεπείας δι' ὀλόκληρον τὴν Ἡπειρον, διότι μετὰ ἔτη ὁ τσάρος τῶν Βουλγάρων Σαμουήλ (976 — 1016) δὲν ἐλεηλάτησε μόνον ὀλόκληρον τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ στηριζόμενος εἰς τὰς ἐν αὐτῇ σκλαβηνίας, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦτο και ἡ σκλαβηνία τῆς Νικοπόλεως, διελογίσθη νὰ καθυποτάξῃ τὰς ἑλληνικὰς χώρας εἰς τὸ κράτος αὐτοῦ.

Τὸν κίνδυνον προεἶδεν ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει κυβέρνησις, διὰ τοῦτο

εργάσθη συστηματικῶς καὶ τέλος μετὰ πολλοὺς πολέμους κατώρθωσε νὰ ἐκδιώξῃ ἀπὸ τὴν Νικόπολιν τοὺς Βουλγάρους. Μετὰ τινα χρόνον ὁ βασιλεὺς τῶν Βουλγάρων Πέτρος Δελεάνος, παρουσιάζων ἑαυτὸν ὡς γνήσιον ἔγγονον τοῦ τσάρου Σαμουήλ, ἐκίνησεν εἰς ἐπανάστασιν ὅλον τὸν λαὸν τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν Σλαύων. Χωρὶς νὰ χρονοτριβήσῃ, μόλις ἐστέφθη βασιλεὺς (1040), ἐπιπίπτει κατὰ τοῦ Δυρραχίου καὶ καταλαμβάνει ὁλόκληρον τὴν παλαιὰν Ἑπειρον, τὴν ἀποτελοῦσαν τότε τὸ θέμα τῆς Νικοπόλεως, μόνον δὲ ἡ Ναύπακτος ἔμεινεν εἰς χεῖρας τῶν Βυζαντινῶν. Μόλις δὲ μετ' ἀγῶνις ἐνὸς ἔτους κατώρθωσαν οἱ στρατηγοὶ τοῦ Μιχαήλ Δ' τοῦ Παφλαγόνος νὰ καταστείλωσι τὴν φοβερὰν ἐπανάστασιν καὶ νὰ ἀπελευθερώσουν τὴν Ἑπειρον.

Ἦτο αὕτη ἡ τελευταία ἐπιδρομὴ τῶν Βουλγάρων κατὰ τῆς Ἑπείρου. Διαδέχονται ὁμῶς τούτους ἄλλοι πάλιν ἐχθροί, οἱ ὁποῖοι δὲν ἔρχονται ἀπὸ τὸν Βορρᾶν, ἀλλ' ἀπὸ τὴν Δύσιν, οἱ Νορμανδοί, οἱ ὁποῖοι διασείουν τὰ θεμέλια ὅλης τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας.

Γ'.

Αἱ ἐπιδρομαὶ τῶν Νορμανδῶν

1. Ἡ πρώτη κατάληψις τῆς Ἑπείρου ὑπὸ τῶν Νορμανδῶν

Αἱ διασεύσασαι τὰ θεμέλια τοῦ βυζαντινοῦ κράτους ἐπιδρομαὶ τῶν ἐκ τῆς Δύσεως πολεμιστῶν, τῶν ὁποίων τρομακτικὴ πρωτοπορεία ἦσαν οἱ Νορμανδοί, ἔχουν μακρὰν καὶ περίπλοκον ἱστορίαν. Αἱ νορμανδικαὶ αὗται ἐπιδρομαὶ εἶχον ταύτην τὴν βαρυτάτην σημασίαν, ὅτι δὲν ἦσαν πρὸς παροδικὴν λαφυραγωγίαν, ἀλλὰ σκοπὸν εἶχον τὴν καταστροφὴν τοῦ βυζαντινοῦ κράτους καὶ τὴν ἰδρυσιν εἰς χώρας αὐτοῦ νορμανδικῆς κυριαρχίας.

Ἡ βορειοδυτικὴ χώρα τῆς Ἑλλάδος, ἡ Ἑπειρος, ὑπέστη πρώτη τὰς καταστροφὰς τῶν ἐπιδρομῶν τούτων, διότι πρώτη αὕτη παρείχεν ὡς ἀπόβασιν τὰ παράλια τῆς εἰς τοὺς ἀπὸ τὸ Βρεντήσιον τῆς Ἰταλίας ἐρχομένους Νορμανδοὺς ἐπιδρομεῖς, καὶ αὕτη ἔγινεν ἐπὶ ἔτη τὸ ὀρμητήριον αὐτῶν.

Κατὰ τοὺς δυναστικούς ἀγῶνας, οἱ ὁποῖοι προηγήθησαν τῆς ἀνόδου εἰς τὸν θρόνον τοῦ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, ἡ πρωτεύουσα τῆς Νέας Ἑπείρου, τὸ Δυρράχιον, μνημονεύεται συχνὰ εἰς τὴν ἱστορίαν ὡς ὀρμητήριον τῶν ἀπαιτητῶν τοῦ θρόνου ἢ τῶν λαμβανόντων μέρος εἰς τὰς διαμάχας στρατηγῶν.

Μόλις ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ πρῶτος τῶν Κομνηνῶν, ὁ Ἀλέξιος Α' (1081), ἐμάνθανε συγχρόνως ὅτι ὁ ἡγεμὼν τῶν Νορμανδῶν τῆς Ἀπουλίας Ροβέρτος Γυσκάρδος εἶχε συναθροίσει εἰς τοὺς λιμένας τῆς Ἰταλίας Ὑδροῦντα καὶ Βρεντήσιον μεγάλας δυνάμεις ἵνα ἐπιτεθῇ ἐναντίον τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους. Τὸ ἀρχικὸν σχέδιον τοῦ Ροβέρτου ἦτο νὰ ἐπιτεθῇ πρῶτον κατὰ τῆς κυρίως Ἑλλάδος, ἄγων τὸν στρατὸν του εἰς τὴν Νικόπολιν καὶ εἰς τὴν Ναύπακτον. Ἀλλ' ἔνεκα τῆς μεγάλης θυέλλης, ἡ ὁποία συνετάρασσε τὴν Ἰόνιον θάλασσαν, ἠναγκάσθη νὰ προτιμήσῃ τὸν βραχύτερον διάπλουν ἀπὸ τὸ Βρεντήσιον πρὸς τὴν Βόρειον Ἑπειρον καὶ ἐπετέθη κατὰ τοῦ Δυρραχίου.

Ἦτο τὸ κάστρον τοῦτο τὸ ἰσχυρότατον εἰς τὸν Ἀδρίαν προπύργιον τῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἡ κατάληψις αὐτοῦ ἤνοιγε τὸν δρόμον εἰς τὸ ἔσωτερικὸν τοῦ κράτους. Ὁ γενναῖος υἱὸς του Βοημοῦνδος κατέλαβε τὸν Αὐλῶνα, τὰ Κάνιννα, τὸ Ὠρικὸν καὶ αὐτὸ τὸ Βουθρωτὸν ἀπέναντι τῆς Κερκύρας. Ἐπηκολούθησεν ἡ κυρία δύναμις τῶν Νορμανδῶν ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν αὐτοῦ τοῦ Γυσκάρδου, ἡ ὁποία ἀπεβιβάσθη εἰς τοὺς λιμένας τοῦ Ὠρικοῦ καὶ τοῦ Αὐλῶνος, ἐκεῖθεν δὲ προσωρμίσθη εἰς τὸ Βουθρωτὸν καὶ κατέλαβε τὴν ἀπέναντι κειμένην Κέρκυραν. Ἐνωθεῖσαι δ' αἱ δυνάμεις τοῦ Γυσκάρδου καὶ τοῦ Βοημοῦνδου προήλασαν ἔναντιον τοῦ Δυρραχίου.

Ὁ Ἀλέξιος Α' ἔκαμε πολλὴν προετοιμασίαν, ἀλλ' ἠττήθη δεινῶς ἔξωθεν τοῦ Δυρραχίου καὶ κατέφυγεν εἰς τὸ ἔσωτερικόν, εἰς τὴν Δεάβολιν καὶ εἰς τὴν Ἀχρίδα. Μετὰ πεισματώδη πολιορκίαν οἱ Νορμανδοὶ ἔγιναν τέλος κύριοι τοῦ Δυρραχίου (1082). Καὶ ὁ μὲν Γυσκάρδος ἠναγκάσθη ἕνεκα ἀνωμαλιῶν εἰς τὸ κράτος του νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἀφῆκε δὲ τὸν υἱόν του Βοημοῦνδον πρὸς ἑξακολουθήσιν τοῦ πολέμου ἔναντιον τῶν Ἑλλήνων. Ὁ δὲ Βοημοῦνδος, ἀντὶ νὰ προχωρήσῃ πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην, ἠσχολήθη εἰς τὸ νὰ καταστήσῃ τὴν Ἠπειρον ἀσφαλῆ βάσιν τῶν ἐπιχειρήσεων πρὸς κατάκτησιν τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας. Κατώρθωσε λοιπὸν καὶ κατέλαβεν ὀλόκληρον τὴν Ἠπειρον μεταξὺ τοῦ Δυρραχίου καὶ τῆς Ἄρτης, τέλος δ' ἔκαμε κέντρον τῶν ἐπιχειρήσεων αὐτοῦ, ὡς πρωτεύουσάν του, τὰ Ἰωάννινα.

Ἀποτυχούσης δὲ τῆς παρὰ τὴν Ἄρταν ἐπιχειρήσεως, ὁ αὐτοκράτωρ ἠναγκάσθη τὸ φθινόπωρον τοῦ 1083 νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ πεδῖον τοῦ πολέμου καὶ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ὁ Βοημοῦνδος εἰσῆλασε τότε εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν Μακεδονίαν καὶ ἔφθασεν ἕως τὴν Λάρισαν.

Μετὰ πολλὴν παρασκευὴν καὶ μετὰ πολλοὺς ἀγῶνας κατώρθωσε τέλος ὁ αὐτοκράτωρ ν' ἀποδιώξῃ αὐτὸν ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐκ τοῦ ἔσωτερικοῦ τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν καὶ νὰ τὸν περιορίσῃ εἰς τὰ ἠπειρωτικὰ παράλια, καὶ δὴ εἰς τὸν Αὐλῶνα. Ἀλλ' ὁ νορμανδικὸς στρατὸς εἶχε περιστῆ εἰς μεγάλην στενοχωρίαν, καὶ διὰ τοῦτο ὁ Βοημοῦνδος ἠναγκάσθη νὰ μεταβῆ εἰς τὴν Ἰταλίαν, διὰ νὰ ζητήσῃ παρὰ τοῦ πατρὸς του ἐνισχύσεις.

2. Αἱ ἐπακολουθήσασαι νορμανδικαὶ ἐπιδρομαί

Μὲ ἀποφασιστικότητα καὶ τόλμην ἐπεχείρησεν ὁ Ροβέρτος Γυσκάρδος νέον πόλεμον ἔναντιον τῶν Ἑλλήνων. Μέγαν στρατὸν ἤγαγε πάλιν ἀπὸ τὸ Βρεντήσιον εἰς τὸν Αὐλῶνα τῷ 1084, ὁ ὁποῖος ἔνωθεὶς μετὰ τοῦ ἐν Ἠπείρῳ διαμένοντος νορμανδικοῦ στρατοῦ ἐπέφερε καὶ ἄλλως καταστροφὰς εἰς τὴν χώραν. Ἀλλ' ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξιος εἶχεν ἤδη καλῶς προετοιμασθῆ, βοηθούμενος δὲ ὑπὸ τῶν συμμάχων αὐτοῦ Ἐνετῶν ἐνίκησε τοὺς Νορμανδοὺς κατὰ θάλασσαν. Ὁ θάνατος τοῦ γηραιοῦ πολεμιστοῦ Γυσκάρδου (1085) ἔθηκε τέρμα εἰς τὸν νέον τοῦτον καὶ μέγιστον κίνδυνον. Αἱ κληρονομικαὶ δὲ περιπλοκαὶ μεταξὺ τῶν υἱῶν αὐτοῦ, τοῦ Βοημοῦνδου καὶ τοῦ Ρογήρου, ἔδωσαν καιρὸν εἰς τὸν Ἀλέξιον ν' ἀναπνεύσῃ καὶ νὰ στρέψῃ τὴν προσοχὴν εἰς τὴν

άνόρθωσιν τοῦ κράτους. Τὸ Δυρράχιον, ἡ Κέρκυρα καὶ ὅλα τὰ παραλιακὰ ἠπειρωτικὰ φρούρια περιῆλθον πάλιν εἰς τὴν ἑλληνικὴν κυριαρχίαν.

Ὁ Βοημοῦνδος δὲν εἶχεν ἐγκαταλείψει τὰ μεγαλοφυῆ σχέδια τοῦ πατρὸς του, ἀλλὰ καὶ ὁ Ἕλληνας αὐτοκράτωρ ἐπωφελήθη μακρὰν ἡσυχίαν ἐτῶν, διὰ τὴν παρασκευάσθη τὰς δυνάμεις του πρὸς ἀπόκρουσιν νέας πάλιν ἐκστρατείας. Οὕτω, μετὰ 22 ἔτη ἐμφανίζεται πάλιν ὁ Βοημοῦνδος εἰς τὸν γνωστὸν εἰς αὐτὸν λιμένα τοῦ Αὐλῶνος τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1107. Ἄλλ' αὐτὴν τὴν φορὰν ἡ τύχη ἐφάνη ἀπιστος εἰς αὐτόν. Ἡ πολιορκία τοῦ Δυρραχίου οὐδὲν ἔφερεν ἀποτέλεσμα, ὁ δὲ αὐτοκράτωρ ἔχων κέντρον τὴν Δεάπολιν (Δεβόλ) παρηνάγει τόσον πιεστικῶς τοὺς Νορμανδούς, ὥστε περιῆλθεν οὗτος, ἐκ τῆς ἐλλείψεως τροφῶν καὶ ἐξ ἀντιπειθαρχικῶν κινήματων, εἰς δεινοτάτην θέσιν.

Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν δὲ καὶ τοῦ Αὐλῶνος ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν, ὁ Βοημοῦνδος ἠναγκάσθη νὰ συνάψῃ μὲ τὸν αὐτοκράτορα εἰρήνην εἰς τὴν Δεάπολιν (1108). Ὁμοσε δὲ ὁ Βοημοῦνδος εἰς τὸν Ἀλέξιον καὶ εἰς τὸν ἐπίδοξον διάδοχόν του Ἰωάννην Κομνηνὸν ἐν πάσῃ ἐπισημότητι τὸν ὄρκον τῆς φεουδαλικῆς ὑποτελείας.

3. Αἱ νορμανδικαὶ ἐπιδρομαὶ τοῦ 11^{ου} αἰῶνος

Παρήλθον 39 ἔτη ἡσυχίας διὰ τὴν πολυπαθῆ Ἠπειρον, καὶ τὸ 1147 νέα θύελλα νορμανδικὴ ἐπέσκηψε πάλιν ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν.

Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Μανουῆλ Κομνηνοῦ, ὁ ἀνεψιὸς τοῦ Γυσκάροδου Ρογῆρος Β', ὅστις ἦτο βασιλεὺς ὅλων τῶν νορμανδικῶν κτήσεις τῆς Κάτω Ἰταλίας καὶ τῆς Σικελίας, ἀπεφάσισε νὰ βάλῃ καὶ πάλιν εἰς ἐνέργειαν τὰ μεγάλα παλαιὰ σχέδια τῶν Νορμανδῶν ἡγεμόνων. Ἄλλ' αὐτὴν τὴν φορὰν ἐπροτίμησαν οἱ Νορμανδοὶ ν' ἀρχίσουν λεηλατοῦντες τὰς νοτιωτέρας ἑλληνικὰς χώρας, αἱ ὁποῖαι ἦσαν πλουσιώτεραι ἀπὸ τὰς τραχείας ἠπειρωτικὰς χώρας τοῦ βορρᾶ.

Κατ' ἀρχὰς ὁ Ρογῆρος κατέλαβε τὴν Κέρκυραν, ἔπειτα, ἀφοῦ ἐληλάτησε τὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου, τῆς Ἀττικῆς καὶ τῆς Εὐβοίας, ἐλαφυραγώγησε τὰς χώρας τῆς νοτίου Ἠπείρου, καὶ δὴ τὴν Ἄρταν, τὴν Ἀκαρνανίαν καὶ τὴν Αἰτωλίαν, αἱ ὁποῖαι περιλαμβάνοντο εἰς τὸ ἠπειρωτικὸν θέμα τῆς Νικοπόλεως.

Κατὰ τὴν ἐκστρατείαν ταύτην οἱ Νορμανδοὶ προέβησαν εἰς συστηματικὴν λαφυραγωγίαν τῶν Θηβῶν καὶ τῆς Κορίνθου ἐπὶ τῷ σκοπῷ νὰ καταστρέψουν τὰ μεγάλα ἐργαστήρια μετάξης καὶ νὰ μεταβιβάσουν τὴν πολύτιμον ταύτην βιομηχανίαν εἰς τὸ Παλέρμον (τὸ ἀρχαῖον Πάνορμον) τῆς Σικελίας.

Ὁ Μανουῆλ ὁ Κομνηνὸς ἀνέλαβε σφοδρὸν πόλεμον ἐναντίον τῶν Νορμανδῶν, κατὰ θάλασσαν ἰδίως, τοῦ ὁποίου σπουδαιότατον ἐπεισόδιον εἶναι ἡ ἐπικὴ καὶ μακρὰ πολιορκία τῆς Κερκύρας, ἡ ὁποία ἐλέγετο τότε Κορυφῶ (ἐξ οὗ τὸ σημερινὸν Κορφοί), μετὰ ζωνρότητος περιγραφείσα ὑπὸ τοῦ Νικήτα τοῦ Χωνιάτου.

Ἡ τελευταία νορμανδική ἐπιδρομή προηγήθη ὀλίγον τῆς ὑπὸ τῶν σταυροφόρων τῆς Δ' σταυροφορίας καταλύσεως τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας.

Ἡ οἰκτρὰ κατάστασις, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχε περιαγάγει τὸ κράτος ἢ ἀνισόρροπος διοίκησις τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου Κομνηνοῦ, ἔδωκεν εὐκαιρίαν εἰς τὴν αὐτὴν τοῦ Νορμανδοῦ βασιλέως τῆς Σικελίας Γουλιέλμου Β' νὰ ἐπαναλάβῃ καὶ πάλιν τὰς παλαιὰς νορμανδικὰς φιλοδοξίας.

Λαμπρὸς στόλος καὶ στρατὸς ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν περιφήμων ἀρχηγῶν, τοῦ ναυάρχου Μαργαριτόνου καὶ τοῦ ἡγεμονόπαιδος Ταγκρέδου, ἀπεβιβάσθη τῷ 1185, ὡς συνήθως, εἰς τὸ Δυρράχιον. Κατὰ τὴν ἐκστρατείαν ταύτην δὲν φαίνεται νὰ ὑπέστη καταστροφὰς ἡ Ἡπειρος διότι μετὰ τὴν ἄλωσιν τοῦ Δυρραχίου οἱ Νορμανδοὶ διηυθύνθησαν κατ' εὐθείαν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, ὃ μὲν στρατὸς βαδίσας διὰ τῆς μεγάλης στρατιωτικῆς ὁδοῦ τῆς Ἐγνατίας, ὃ δὲ στόλος διὰ τοῦ Ἰονίου πελάγους, τοῦ ὁποίου κατέλαβε τὰς νήσους, καὶ διὰ τοῦ περίπλου τῆς Πελοποννήσου. Ἡ Θεσσαλονίκη ἔπαθε λαφυραγωγίαν καὶ καταστροφὴν φορικαλέαν, ἐνθυμίζουσαν τὴν παλαιὰν τῶν Σαρακηνῶν τῆς Κρήτης.

Ἐρχονται ἤδη τοῦ ΙΒ' αἰῶνος οἱ θλιβεροὶ χρόνοι, τοῦ κατακλυσμοῦ τῶν λαῶν τῆς Δύσεως εἰς τὰς χώρας τῆς Ἀνατολῆς. Περὶ τὸ 1200, ἡ φοβερὰ ἐπανάστασις τῶν Βλαχοβουλγάρων ἐπιφέρει ἀρκετὰς καταστροφὰς καὶ εἰς τὴν Ἡπειρον.

Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, κατὰ τοὺς ὁποίους οἱ Βυζαντινοὶ διὰ νὰ εὔρουν συμμάχους παρεῖχον ἐμπορικὰς εὐκολίας εἰς τὰς ναυτικὰς δημοκρατίας τῆς Ἰταλίας, ἀναφέρονται (εἰς χρυσόβουλλον τοῦ Ἀλεξίου Γ' τοῦ 1199) μεταξὺ τῶν ἄλλων ἐμπορίων, τὰ ὁποῖα ἐδίδοντο εἰς τοὺς Ἐνετοὺς καὶ ἡ Νικόπολις.

Κατὰ τοὺς ἰδίους χρόνους, τὰς παραμονὰς τῆς καταστροφῆς τοῦ 1204, ἤρχιζε νὰ ἐπεκτείνεται εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας ἡ δύναμις τῶν ἰθαγενῶν καὶ νὰ σχηματίζονται μεγάλαι κτήσεις ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τῶν ἰθαγενῶν τοπαρχῶν. Ἡ τοιαύτη πρὸς τοπικὴν ἀνεξαρτησίαν ροπὴ, ἡ ὁποία ἴσως ἔλαβεν αὔξησιν κατὰ μίμησιν τοῦ φραγκικοῦ φεουδαλισμοῦ, ἠυνόησε τὴν γένεσιν, μετὰ τὴν καταστροφὴν, νέων ἑλληνικῶν κρατῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων εἶναι καὶ τὸ περίφημον δεσποτάτον τῆς Ἡπείρου.

Δ'.

ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΔΕΣΠΟΤΑΤΑ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ

Κατὰ τοὺς χρόνους οἱ ὁποῖοι ἐπηκολούθησαν τὸν κατακερματισμὸν τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας ὑπὸ τῶν σταυροφόρων τῆς Δ' σταυροφορίας καὶ τὴν ἐγκατάστασιν τῶν λαῶν τῆς Δύσεως εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας, ἤκμασαν ὄχι ἓν, ἀλλὰ πολλὰ ἑλληνικὰ κράτη εἰς τὴν βόρειον δυτικὴν Ἑλλάδα, καὶ διὰ τοῦτο δύναται ὁ ἱστορικὸς νὰ ὀμιλῇ ὄχι περὶ δεσποτάτου, ἀλλὰ περὶ δεσποτάτων τῆς Ἡπείρου. Τὴν ἱστορίαν αὐτῶν δυνάμεθα εὐκολώτερον νὰ μάθωμεν